

HAGYOMÁNY

A magyarországi régészeti mozgalmak kezdete

A magyar régészet iránti növekvő érdeklődés nyomán a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1842. évi beszercebányai ülésén Kubinyi Ferenc javasolta *régészeti szak* főlvételét, s ez két évvel később a kolozsvári ülésen megtörtént. Ezen az ülésen azonban már szükségesnek látták egy önálló régészeti társulat megszervezését, amelynek fő szószólója Érdy János volt. A hazai archeológiáért többször síkra szállt Wenzel Gusztáv és Henszlmann Imre is, Henszlmann főleg a régi épületek megmentését szorgalmazta. A természetvizsgálók 1846-os kassa-eperjesi vándorgyűlésén Pulszky Ferenc és Henszlmann Imre indítványára, hazai műemlékeink megóvása érdekében a társulat kérelmet intézett az országgyűléshez. Ekkor jelent meg Henszlmann műtörténeti monográfiája *Kassa városának ó-német stíli templomai* (Pest, 1846.) címmel, amelyben különösen nagy szerepet kapott a kassai dóm. Előadásában is figyelmeztetett annak a végpusztulásától való megmentésére. Ugyanebben az évben ásatásokat folytatott a budaszentlőrinci páloskolostor területén és sokat foglalkozott a zsámbéki templommal. Mindezekkel kapcsolatban felhívta a külföldi tudósok figyelmét arra, hogy ebben az országban is vannak olyan műemlékek, amelyek a XIII. századi német stílushoz igen hasonlatosak, s valószínűleg sokkal több van, mint arról e-ideig tudtak.

Az 1847-es soproni vándorgyűlésen Érdy ismét sürgette az önálló archeológiai társulat létrehozását, Kubinyi Ferenc pedig kérte a hazai értelmiséget az archeológiai tárgyak gyűjtésére a Magyar Nemzeti Múzeum számára.

E mozgalom eredményezte, hogy a műrégészet ügye az Akadémiánál is visszhangra talált és az 1847. február 22-én tartott ülésén felhívást intéztek „minden 'a nemzeti becsületet szívében viselő magyarhoz, a' hazai műemlékek ügyében.”¹ (Mint látjuk, a felhívás nem a nemzeti régiség-tan megalapozására tett kísérletet, hanem a még meglévő műemlékek védelmére szólított fel.) Arra kérték a hazafiakat, hogy óvják a régiségeket, levélben közölgjék az Akadémiával, hogy milyen régiségekről van tudomásuk, s ha azokról még rajzot is küldenek, külön megköszönik. A felhívásban részletesen felsorolták, mi mindent tartanak régiségnek, s hogy azokat ne pusztítsák, mint ócska lomot. Külföldön az ilyen emlékeket nagy gonddal számbaveszik, megőrzik és díszes kiállítású könyvekben a tudományos és művelt világ tudomására hozzák. Mi pedig „hidegek régi dicsőségünk 's annak emlékei iránt, azokat is, miket elmúlt századok' viharjai megkíméltek...az idő pusztító fogának semmit sem téve, zsákmányul engedjük, vagy magunk elveszesztjük...”²

A felhívásnak eleinte szép eredményei voltak, mint azt az Akadémiai Értesítő 1847. és 1849. évi számában olvasható jelentések mutatják, de a szabadságharc kitörése és elbukása megakadályozta a munka folytatását.

1853-ban a bécsi központú Kaiserliche und Königliche Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale műbizottság kezdett foglalkozni Magyarország műemlékeinek felügyeletével. A Central-Commission célja az volt, hogy a korona különböző országaiban lévő, főleg építményi műemlékeket összeírja, illetve összeírassa, ez által a különböző népcsoportok emlékeit ismertté tegye és a Birodalom dicsőségére fenntartsa. A bizottság az egyes országokban konzervátorok és levelezők (akiket műemlékek felkutatásával

¹ Akadémiai értesítő 1847. II. sz. 17-19. old.

² U.o. 17. old.

és felmérésével bíztak meg) révén fejtette ki tevékenységét. Magyarországon hét konzervátor működött, köztük az Ipolyi Arnold, Paur Iván és Rómer Flóris. Azok a tudósok, akik az 1840-es években felkarolták a régészet ügyét szabadon folytathatták munkájukat az abszolutizmus idején is, mert a műrégészet a múltat kutatja és nem keres abban politikai kapcsolatos, ráadásul segítettek a Central-Commission munkáját. A bizottmány a magyarországi műemlékeket az 1856-tól megjelenő *Mittheilungen der k.k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale* című folyóiratában ismertette.

Az Akadémia fennmaradása 1858 február végéig igen bizonytalan volt, ezért létének fontosságát azzal is bizonyítani kívánta, hogy az egyes szakterületeken belül szakbizottságot hozott létre. Ugyanakkor azt is tapasztalták, hogy az elmúlt tíz esztendőben sok becses műemlék lett gondatlanság vagy szándékos pusztítás áldozatává, illetve került külföldre. Wenzel Gusztáv egyetemi tanár az 1858. január 4-én tartott akadémiai összes ülésén egy archeológiai bizottság felállítását indítványozta, visszautalva az 1847-es felhívásra. Mindjárt ki is jelölték azokat a személyeket, akiknek a leendő bizottmány szabályzatát és feladatait elő kellett készíteni. *Kubinyi Ágoston* (1799-1873) elnök, a Nemzeti Múzeum igazgatója, az Akadémia igazgatóságának tagja; *Érdy János* (1796-1871) az Akadémia éremgyűjteményének őre; *Kiss Ferenc* (1791-1859) a pesti egyetemen a régiség- és éremtannak helyettes tanára; *Toldy Ferenc* (1805-1875) az Egyetemi Könyvtár igazgatója, a bécsi akadémia tagja, a pesti egyetemen az esztétika és az egyetemes irodalomtörténet magántanára; *Wenzel Gusztáv* (1812-1891) a pesti egyetemen és a bécsi Theresianumban jogot és jogtörténetet tanított. (A felsorolt tisztségek erre az évre érvényesek, a későbbiekben más pozíciókat (is) betöltöttek.)

A megalakítandó Archeológiai Bizottság feladatait a következőkben jelölték meg és adták elő 1858. február 22-én. „A Bizottmány feladata lesz figyelmét és gondját mindazon tárgyra fordítani, melyek...a hazában létező vagy még feltalálható, mind ókori, mind középkori, régiségtani becsű maradványok, legyenek azok magyar, akár nem magyar eredetűek...régii épületek...régii kőfaragványok...faragványok, szobrászati öntvények...mesterséges halmok...régii festések templomok és házak falain...régii metszések...régii fegyverek, bútorok, eszközök, edények...pecsétnyomok és pecsétek, czimerek...”³

A második pontban előadják, hogy a bizottmány „szakértők és kedvelő akadémiai tagokból áll”, azonban mindenkinek a segítségét várják, akik „mint tudósok, vagy birtokuk, lakóhelyök, a régiségtudomány iránti szeretetből a bizottmány működését elősegíteni képesek és hajlandók.”⁴

A harmadik pontban kijelentették, hogy a bizottmánynak két fő irányt kell követnie „a.) a tulajdonképpeni nemzeti régiségtan, melynek köréhez a magyar nemzeti múlt korának maradványai tartoznak egész a XVIII. század elejéig, névszerint a szatmári békéig, b.) az általános régiségtan, mennyiben főképp hazánk múltjával összefügg, annak archeológiai ismeretét felvilágosítja, és Magyarország geographiájába összpontosító momentummal bír.”⁵

A negyedik pontban javasolták, hogy amennyire az akadémia anyagi lehetősége engedi, az ásatásokról, kutatásokról és felfedezésekről a sajtón keresztül értesíteni lehessen a közönséget, valamint „időről időre kisebb füzetekben archeológiai közleményeket az akadémia költségén közzé tehesen, úgy hogy ezen célra esztendőnként tíz nyomtatott ívet, lehetőségig rajzokkal is ellátva, kiadhasson.”⁶

Az ötödik pontban megígérték, hogy amennyiben a bizottmánynak módjában lesz, igyekezni fog a Nemzeti Múzeum gyűjteményét gyarapítani.

Az előterjesztést az Akadémia elfogadta, így az *Archeológiai Bizottság* – a bizottságok sorában harmadikként – 1858. február 22-én megalakult.

A fentiekből világosan kitűnik, hogy az archeológiát ekkor még nem úgy értelmezték, mint ezt manapság értjük. A (mű)archeológia fogalmaköre igen tág, beletartozik a mai értelemben használt művészettörténet, műemlékvédelem, a régészet és a néprajz.

³ Archeológiai Közlemények 1859. VIII. old.

⁴ U.o. IX. old.

⁵ U.o. X. old.

⁶ U.o. X. old.

A beterveztett feladatok meghatározásában azonban elsősorban a föld felszínén lévő épületekkel és tárgyakkal foglalkoztak, lényegesen kisebb hangsúlyt kapott az archeológia. Ez azért is figyelemre méltó, mert Érdy János már tapasztalatos ásatásokat folytatott Vereben (1837), A Gellért-hegy déli lábánál (1847) és 1848. december 8-16-ig a székesfehérvári királysírok leletmentésén dolgozott, amit a császári csapatok előrenyomulása miatt abba kellett hagynia. 1854 őszén Kelenföldön a fehérvári országút közelében a Schleisz- és Unger-féle keserűvíz források szomszédságában 12 bronzkori urnasírt ásott ki. Tulajdonképpen érthető, ha először a látható régiségekkel kezdtek el foglalkozni, hiszen főleg azok voltak kitéve az emberi (és természeti) pusztításoknak.

Az Archeológiai Bizottság időhöz nem kötött folyóiratát *Archeológiai Közlemények* címen indította meg, ennek első száma 1859. szeptember 15-én jelent meg. Szerkesztőnek Toldy Ferencet választották. A lapban ismét felkérlik a hazafiakat, hogy szíveskedjenek a régiségekről a bizottságot tájékoztatni s ügyüket támogatni, mert „*Csak köz részvét által gyámolítva leszen a bizottmány képes az libe szabott úton némi sikerrel járni.*”

Az 1861 december végén megjelent második kötetnek előszavában megismételték azokat a feladatokat, amelyeket az elsőben is közzétettek, de ezúttal megtoldották őket újabbakkal. Feltehetőleg erre az elmúlt bő két esztendő rossz tapasztalata készítette az Archeológiai Bizottságot. Az új feladatok is elsősorban a műemlékek védelmét szolgálták, eszerint a bizottság „*Minden adandó alkalommal viszonyba lép mindazon világi és egyházi hatóságokkal, községekkel, egyházi védnökségekkel, vagy egyes birtokosokkal, akiknek felügyelése alatt vagy birtokukban nevezetesebb mű vagy csak történeti, különösen pedig építészeti emlékek vannak, hogy így...megátalja azok lerombolását, s befolyjon a netán előveendő újításokra és változtatásokra...tudta és közbenjárása nélkül semmi ilyen emlékeket érdeklő...munkálatok, változtatások foganatba ne vésessenek.*”⁷

A bizottság tagjai természetesen tudták, hogy a műemlékek fenntartása költséges dolog, s ezért a műemlékek tulajdonosai nem örülnek, ha a birtokukon egy rom éktelenkedik és arra még költeni is kell. Ezért a bizottság megígérte, hogy közzé fog tenni olyan írásokat, amelyek „*a romladosásnak leginkább kitétt mű- és történeti építészeti emlékeknek, mint: régi romvároknak, egyházaknak sat. a lehető legegyszerűbb módon és legcsekélyebb költséggel való fenntartását...tanítsa.*”⁸ Ezekkel a cikkekkal egyébként az is céljuk volt, hogy a közönséggel megismertessék az építészeti stílusokat, s hogy a műemlékekről és a régiségekről hírt adókat „*kellő megnevezésre és meghatározásra tanítsa.*” A bizottság olyan kényelmetlen feladatokat is magára vállalt, hogy pl. azokkal a birtokosokkal szemben, akik nem tudták, vagy nem akarták a területükön lévő nemzeti értékű műemlékeket megóvni, eljárást kezdeményezzen „*az illetők birtokából kinyerni*” s amennyire lehetősége engedi, azokat fenntartani.

Magyarországon a műrégészettel szemben az 1850-es 1860-as években még főleg az értelmesség volt a jellemző. „*Sokszor gúnyoltak...hogy minden kényes házba, minden kaputos embernél mernék valami régészeti érdekességért bekopogni. Kinevették, sőt sokszor maguk a birtokosok is eltágnálták ebbeli kincseiket, minthogy azokról vagy megfélelkeznek, vagy figyelemre méltónak sem tartották; de mikor a faggatást rendszeresen kezdém...bezzeg nyíltak akkor a szekrények, dobozkák, fiókok, átkutattuk a padlást, éléstárat pincét...Azért barátaim csúfoljatos bátran ócskás-óndszag-avatagár-cserépszaglász-harangász-nyúzás vagy akármilyen gár- és gáznak, én avval mit sem törődöm, sőt nagyobb dicsőségné tartom, mintha kártyás, iszákos, henyé, naplopó, tékozló, szélcsapó és más efféle dísznevekkel tisztelnék meg. ...de aztán csak ki a kincsel is, adjátok a köztintzeteknek mindazt, mit becsülni úgysem tudok...mint szemétrevalót úgyis ki fognátok dobni,*”⁹ írja Rómer, aki a helyzetet jellemezve ezt a tapasztalatát még bakonyi gyűjtő útján szerezte. Egy-két évvel később pedig már arról panaszkodik, hogy nálunk egy ideig mindenki gyűjt mint a szarka, a félig művelt ember is, aki hamarosan ráun olyan tárgyra is, amely bármelyik múzeum díszére válhatott volna. Előbb kamrába rakják, majd a szemetes kocsira kerül. Gyűjt a földműves is réz és más fémeket, amelyek előbb a pesti ócskavas- és rézkereskedőkhöz kerülnek, azoktól a fővárosi régiségkedvelők veszik meg, majd egy külföldi gyűjtőhöz jutnak, aki otthon mint csodát mutogatja, hogy ebben a barbár országban, amelyet a civilizált Európa

⁷ Archeológiai Közlemények 1861. V. old.

⁸ U.o. V. old.

⁹ Rómer Flóris: A Bakony, természettajzi és régészeti vázlat. Győr, 1860. Sauerwein Géza

csak boráról, gyapjáról és ökreiről ismer, még ilyen ritkaságok is találhatóak. Sehol nincsen annyi kincssó mint nálunk, de az edényeket tönkre teszik kapáikkal, a fémek az országot járó szatócsok révén a Király utcába kerülnek s ott beolvasztják őket, a tudománynak pedig semmi sem marad. Minden előkészület és terv nélkül felássák, azaz feldőlnek a sírokat, pusztítják az építményeket, szobrokat, falfestményeket is. Hogy ez ne így legyen, Rómer azt javasolja, a kutatók lelkesítsenek minden népréteget, ne csak a művelt osztályt, hanem a köznépet is. Ez a kritika a szakszerűsége vélekedésére való törekvés igényét jelenti.

A művelt osztályról azonban Ipolyi Arnoldnak igen rossz véleménye van. Tapasztalata szerint „szobájuk falán rettenetesen izléstelen zsánerképek vannak, amelyek jobban tetszenek nekik, mint egy Raffaello. Ha néha megbámulják is az ilyet, nem értik a műértékét és nekik azért mégis jobban tetszik a kis zsáner. A középkori emlékeket pedig úgy tekintik, mint valami ódonságot, amelyen túl kell adni. Eszükbe sem jut, hogy városukban milyen nagy műveltségről tanúskodnak például a kőből faragott művek. Nem csoda, ha alig akad egy-egy kőfaragó a városokban, akik közönséges ajtófélnél vagy ablakpárkánynál nemesebb művet tudnak előállítani. Nyársolgáraink, ha valamely ódon érdekes kapu és bástya-torony ledöntése által szélesíthetik az utat, mert egy pálinkafőző kazánja és gépezete nem fér keresztül a város kapuján, nagyon büszkék tetteikre. Eldicselkednek azzal is, ha az elhagyott gót templomkát lebontották, hogy helyén baromváruknak tért nyerjenek.”¹⁰ Az ilyen pusztítások megszüntetése érdekében az országos törvény meghozatalát tartotta a legszükségesebbnek.

Henszlmann Imre is csak panaszkodni tudott a műemlékek állapota miatt. 1871. február 22-én a visegrádi vár kétségbeesítő állapotáról tartott beszámolót a Tisztelt Házban. „A visegrádi lakosok kedvenc gyakorlata a rom falait aláásni, az alján kitörni, s így összedülését előkészíteni, hogy eképp házuk számára építészeti anyagot könnyűszerrel nyerhessenek. Ha az igen egyszerű praxist tovább is üzhetik, a rom pár esztendő alatt jobban el fog pusztulni, mint pusztult századokon át.”¹¹ Az állagmegóvás részletes költségvetést készített, s kérte a képviselőket, szavazzák meg. (Az Archeológiai Bizottság egy évvel korábban már kérte a pénzügyminisztériumot, hogy fordítson gondot a visegrádi várromok fenntartására.) Henszlmann nemcsak a visegrádi várról szólt, hanem a még ép és működő kassai, bártfai és löcsei templomok karbantartásának fontosságára is felhívta a figyelmet, mivel mindegyik önálló múzeumnak is tekinthető. Tanulmányozni lehet bennük a XIV-XV. századi festészetet, szobrászatot, tele vannak mű- és történeti értékű művekkel. A műemlékek számbavételére 1872-ben létrehozták a műemlékek ideiglenes bizottságát, ez azonban korántsem jelentette azt, hogy megszűntek vagy csökkennek volna a pusztítások. A zsambéki templom érdekében az ideiglenes bizottság a vallás- és közoktatási minisztériumtól kért mielőbbi intézkedést, mert a lakosok széthordják a köveket. A pénzügyminisztériumhoz pedig azért fordultak, hogy – ha már a minisztérium egy pléhgyárosnak bérbe adta a zólyomi várat –, tiltsa meg a bérlőnek, hogy az épületen bármilyen átalakítást végezzen. Rómer a sőregi templom lerajzolását és felmérését sürgette, mert azt 100 forintért eladták és a csomai földművesek hamarosan lebontják.

A régiségek érdekében meghozott különböző rendeletek sokszor még akkor sem védtek sem az ingóságokat, sem az ingatlanokat, ha azokat ismerték. Még a fővárosban folyó építkezések alkalmával előkerült régiségek javát sem jelentették be a Nemzeti Múzeumban attól tartva, hogy a régészek tanulmányozásai miatt nem tudnak haladni a munkával. Ez történt a Vár alatti alagút nyugati kapuzatánál is, ahol a munkások temetőt találtak, de ezt nem ők, hanem egy ügyvéd jelentette be. Mire a Nemzeti Múzeum szakemberei kértek, már csak tönkretett sírokat és néhány csontot találtak.

Persze nemcsak vandalizmusról tudunk, a régészetet népszerűsítő felhívásoknak, az előkerült leletek bemutatásának hatására egyre többen váltak az új tudomány segítőjévé. Rómer a régészet ügyét kőmaghoz és rovarok bájához hasonlította, amelyek kicsírásához és teljes kialakulásához hosszú idő kell, azonban „Elvetellem a magot felszólításokban, ripítveken, a

¹⁰ Ipolyi Arnold: A magyar történeti emlékek tanulmánya = Századok 1878 külön kötete: A Magyar Történelmi Társulat 1878. évi aug. 27-szept. 1-ei vidéki kirándulása Abauj-Vármegyébe s Kassa városába. 62. old.

¹¹ Henszlmann Imre: Válogatott képzőművészeti írások. Bp. 1990 270. old.

műrégészeti kalauzban, írtam cikkre cikket, buzdítottam, dorgáltam és desperáltam is. De végre mutatkoznak a kellő levélkék, a báb mozog és leveti kemény burkát: lesz élet, lesz mozgalom!”¹² A sok írásos kérésnél még nagyobb hatása volt azoknak a kirándulásoknak, amelyek során az Archeológiai Bizottság tagjai egy-egy területet bejártak, régiségeit leírták, lerajzolták, a kisebb tárgyakat begyűjtötték. Mivel e munkához a helyi lakosok segítségét is kérték, azok személyesen látták, mi mindent tartanak fontosnak ezek a tudós urak. Bizonyítja ezt az a hír is, amely szerint Rómer a dobszai halmok alatt ugyan nem talált régiségeket, de ott tartózkodása idején olyan érdeklődést ébresztett a környékbeli lakosokban, hogy a Hernádvölgy mentén mindenütt régészeti társulatok kezdtek alakulni, s ígérték, hogy minden előforduló régiségről az Akadémiának fognak jelentést adni. Az Archeológiai Értesítő megjelenésétől kezdve az *Archeológiai mozgalom* és a *Levezetés* rovat-ban egyre több hír jelent meg az újonnan alakult egyletekről, társulatokról és a régiek működéséről.

A vidéki régészeti társulatok közül a legkiemelkedőbb a Vas megyei volt, amelynek első évi jelentését 1873-ban az egyesület alapítója Lipp Vilmos tanár tett közzé, tagjainak száma ekkor 600 fő felett volt. 1872-ben alakult Nagyváradon a Bihar megyei Történelmi és Régészeti Egylet, tagsága 1875-ben 300 volt. Ugyancsak 1872-ben alakult meg a Felső-magyarországi Múzeum-egylet Myskovszky Viktor és négy társa (Klimkovics Ferenc, Klimkovics Béla, Klimkovics Gábor, Károly Gy. Hugó) buzgólkodása révén. 1874-ben Temes megye főispánja, Ormós Zsigmond alapította a Dél-magyarországi Történelmi és Régészeti Társulatot, csaknem 250 fővel. Több kiadványuk volt, negyedévenként jelentették meg az Értesítő-t. Mogyoróssy János hozta létre 1875-ben a Békés megyei Régészeti és Múvelődéstörténelmi Egyletet, és saját régiséggyűjteményét Gyula városának ajándékozta. Tagjainak száma meghaladta a 260 főt. Több mint 200 tagja volt az 1875-ben Rónay Jácint elnöklétével létrehozott Pozsony megyei Régészeti Egyletnek, amely 1876-tól évkönyvekben számolt be munkájáról. 1876. január 6-án alakult meg végleg a mintegy 70 tagot számláló Gödöllő és vidékének Történelmi- és Régészeti Múzeum egylete. Szellemi vezetését Rómer Flórisra bízta és számos befolyásos személyt nyert meg támogatóul, például Fáy Béla országgyűlési képviselőt, Ráday Pált, Podmaniczky Frigyeszt. Ezekon kívül működött még régészeti és történelmi társulat Szombathelyen, Tiszafüreden és Székesfehérvárott, ez utóbbinak legtevékenyebb tagja egy fiatal ügyvéd, Hattyufy Dezső volt, aki 1871-1872-ben a Nemzeti Múzeum éremgyűjteményével foglalkozott. És volt Abaúj és Arad megyében, Bars vármegyében, Csanád- és Komárom megyében, valamint Szabolcsban, ahol az alapító a főispán, Vécsey József volt. Az Erdélyi Honismeretítő Társulat Nagyszombatban működött, 1888-ban 777 tagja volt, kiadványai révén cserekapcsolatban állt több mint 100 kül- és belföldi hasonló társulattal. Voltak egyletek, amelyek hosszabb-rövidebb ideig működtek, majd megszűntek, néhányan ezek közül később újra alakultak. Rómer alig győzte megköszönni a rengeteg levelet, amelyben az egyletek tudatták, mi mindent fedeztek fel, mit tettek a régiségek védelmére és mihez kérnek szakmai tanácsot vagy éppen ásatáshoz szakembert. Rómer a sokakat érdeklő kérdésekre a válaszokat az Archeológiai Értesítőben tette közzé, a többire levélben válaszolt. Vidékük nevezetességeiről rendszeresen adott tudósítást Lehoczky Tivadar, Horváth Antal, Könyöki József, Nyáry Jenő, Várady József, Hőke Lajos, Lipp Vilmos, „váry Endre, Nagy Iván, Sztachovits Remig, Schulcz Ferenc, Hampel József, Myskovszky Viktor, Ebenhöch Ferenc. Egy-két évtized múlva közülük többen is a történettudomány és a régészet elismert szakemberei lettek.

A vidéki régészeti mozgalom olyan mértékben elterjedtek, hogy az Archeológiai Értesítő az 1885. március 31-én kel „szerkesztői mondanivalók”-ban Hampel ezt írta: „köszönjük vidéki tagtársainknak a buzgalom, melylyel folyóiratunk érdekét fölkarolják. Kérjük őket, támogassanak bennünket továbbra is és adjanak hírt előforduló leleteikről és veszedelemben forgó régiségeikről. Hogyha közleményeik nem jelenhetnek meg oly gyorsan, mint az ügy érdekében kívánatos volna, annak oka, hogy tér dolgában szűken vagyunk. Háromszor hús év is megtelnék munkatársaink kéziratával.”

Az egyletek és társulatok gyűjteményei lettek a későbbi nyilvános múzeumok alapjai. Hampel József a gyűjtemények kialakítására és gyarapítására gyakorlati tanácsokat adott, hogy azok valóban szakszerűek legyenek és az oktatást szolgálják. Javasolta, hogy a gyűjtés-

¹² Archeológiai Közlemények 1868. 221. old.

nél vagy topográfiai határt tűzzenek ki, vagy egyes korszakokkal foglalkozzanak, mivel úgyse tudnak mindent gyűjteni. A későbbiekben is hangsúlyozta a nyilvános múzeumok létrehozásának fontosságát, amelyek révén a népben feléled a régi emlékek megmentésének igénye. Ugyanakkor csak a nyilvános gyűjtemények teszik lehetővé, hogy az emlékek ne kerüljenek szanaszét az országban, ne jussanak külföldre. Az egyletek gyűjteményei mellett igen fontosnak tartotta, hogy minél több városi múzeumot alakítsanak ki. Mintaul a pozsonyit és soprunit és kunhalasit állította. Igaz, ekkor (1876) több városi múzeum nem is volt, de szerinte a selmeci, löcsei, késmárki, nagyszombeni fegyvertárak más régi tárgyakkal együtt annak kezdeményeül szolgálhatnak. A keresztény műrégészet bemutatásában pedig nagy szerepet szánt a püspöki múzeumoknak. A székesegyházak kincstáraiban őrzött emlékek, a püspöki és káptalani könyvtárakban található régiségek, az egyházmegyék templomainak felszerelési tárgyai (melyek nagy részét egyébként is hasznavehetetlennek tartottak) szép gyűjteményt alkotnának. Szerinte az ilyen keresztény múzeumok kezdeményei megvannak már az egri érsekségen, a győri püspöki rezidencián, Szepes-Váralján a püspöki múzeumban. Esztergomban a rezidenciához tartozó múzeum anyagát, a főegyházi kincstár, az érseki könyvtár és a papnevelde éremtárát lehetne egy gyűjteménnyé alakítani. Zircen, Bakonybélben, Kassán és Pécsen is megvannak a magvai keresztény múzeumok kialakításának.

Végül a tanodai régiséggyűjtemények létrehozását és gyarapítását említi Hampel, s tartja ezeket is olyan fontosnak, mint az előbbi múzeumokat, mivel „...alig van a régiségeknek szemesebb és éberebb gyűjtője, mint a fiatalság. A gyermek által a szülők is figyelmesekké válnak a többször semmibe vett ósdi tárgyakra, megóvják és igen gyakran készséggel gyarapítják velők a kisded tanodai múzeumot. Így sok helyütt támadtak a tanodáknál gyűjtemények anélkül, hogy az intézetek kegyurainak a legkisebb költségbe volnának.”¹³ Összesen harminc iskolát sorolt fel, amely ekkor régiség gyűjteménnyel rendelkezett. Rómer Flóris a vándorkiállításokat is pártfogolta. Ezek sokat segítettek azzal, hogy eljuttatják a múzeumi tárgyakat olyan helyekre is, ahol még nincsenek múzeumok, sem egyleti gyűjtemények, de ha mégis vannak, akkor az anyag összehasonlításában játszanak szerepet.

Trefort Ágoston Tudományos és művészeti célú egyletek és múzeumok alakítása tárgyában az összes törvényhatósághoz a következő körlevelet intézte: „...a tudomány és a művészet iránti érzék, a kulturális haladás az ország minél nagyobb részén meglegyen. Ezeket szolgálják a művészeti célú egyletek és múzeumok, amelyek a művelődés iránti vágyat eredményezik. Kérem a törvényhatóságokat, hogy buzdítsák, esetleg anyagilag segíezzék ilyen egyletek és múzeumok alakítását.”¹⁴ Amilyen tempóban terjedt az archeológiai mozgalom, éppen olyan mértékben szaporodtak a beszámolóik az új gyűjtemények és múzeumok megszületéséről, a műtárgyak bemutatásáról és a múzeum helyéről (városházán, bérházban stb., hány szobában), illetve nyitvatartásáról. Pulszky Ferenc, mint a könyvtárak és múzeumok országos főfelügyelője értesült minden újonnan alakult múzeumról. Az 1886-ban az alsó-fehérmegyei (Erdély) múzeumegylet elnökéhez írt levelében arról is szólt, hogy fontosnak tartja az ország különböző részein provinciális múzeumok alakulását, amelyek egyrészt a különböző társulatok érdekes tárgyai tudnák begyűjteni, amelyek különben elkallódnának, mert már eddig is „sok nevezetes tárgy eltöretett, elhanyagott, vagy pedig pálinkára váltott át, ...”, másrészt jelenléte révén kapcsolat jön létre a központtal (Magyar Nemzeti Múzeum).¹⁵

Egyre több híres magángyűjteményt is bemutatottak. Ezek között voltak olyanok is, amelyeket külföldön is jól ismertek. Ilyen volt például Pulszky Ferenc régiséggyűjteménye, amelyet az Akadémia egyik termében mutatott be, de előzőleg Londonban keltett nagy feltűnést. Ipolyi Arnold őstörténeti tárgyakból álló gyűjteményét nemcsak bemutatta, hanem a hazának fel is ajánlotta. Zichy Pálné a Károlyi-palotában rendezett kiállítást olyan műkinceskből, amelyek különböző magángyűjtemények darabjai voltak. Négy teremben állították ki a képeket, bútorokat, dísztárgyakat, fegyvereket, nyergeket, egyházi tárgyakat és miseruhákat, XVI-XVII. századi könyveket. A női iparegyesület javára Tarnóczy Gusztávné jóté-

¹³ Századok 1876. 312. old.

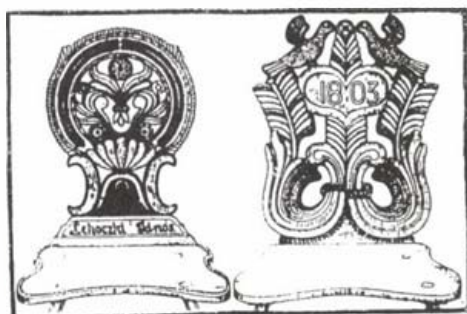
¹⁴ Archeológiai Értesítő 1873. VII. évf. 225-226. old.

¹⁵ Archeológiai Értesítő új folyam VI. 436. old.

kony célú gyűrükiállítás rendezett Budapesten. Ez a gyűjtemény ekkor Európában az egyik legnagyobb volt, 2500 darabból állt, legtöbbjük pecsétgyűrű. A kiállítást Szendrei János rendezte és ő írta a „képes kalauzt” is, amelyben kétszáznál több gyűrű leírását közölte. Műtárgyak kölcsönzése nagyobb kiállításokra már ebben az időben is természetes volt. A Nagyváradon rendezett kiállításra számos vidéki múzeum és egyesület mellett a Nemzeti Múzeum is adott tárgyakat. A bécsi csipkekiállításon a legkülönbözőbb népek házi és gyári csipkéből rendeztek tárlatot a XVI. századtól a legújabb időkig. A magyar csipkéket Zichy Edmund, Zichy Lívia, Nákó grófné és Kiss Ida adta. Az 1872-ben létesített, de még a Sugárúti palotában működő Magyar Iparművészeti Múzeumban rendezett ötvösmű kiállítás tárgyai az Iparművészeti Múzeum, a Nemzeti Múzeum, vidéki múzeumok és magánszemélyek tulajdonát képezték. A legértékesebb 130 tárgyból díszes katalógust állítottak össze, amelyben a leírást az Archeológiai Értesítő 1884. évi füzetéből vették át és közölték a kincsekről addig megjelent irodalmat is.

E számos pozitív eseménnyel együtt a műrégészettel szemben a társadalmi fogadtatás is sokat javult, s akik tehették, elkezdtek foglalkozni ezzel a különös új tudománnyal. Voltak azonban olyanok is, akik több kárt okoztak „tudományos írásaikkal”, mintha összetörtek volna néhány régészeti leletet vagy műkincset. Mivel valamelyik társulat tagjai voltak és cikkeik nyomtatásban jelentek meg, ez még nagyobb tiszteletet parancsolt irántuk azoktól, akik nálunk is kevesebbet tudtak. Ha ilyenekről az Archeológiai Bizottság tagjai tudomást szereztek, nem késlekedtek e tévhiteket terjesztőkkel szemben határozottan fellépni. 1874 nyarán a lapokban valaki közzé tette, hogy a Tisza mellett megtalálták Attila bronz koporsóját. Ezt a „mesét” a külföldi sajtó is átvette, s ez onnan került ki, hogy Arrasból de Linas múzeumi igazgató a bécsi központi bizottságnál érdeklődött, vajon igaz-e a hír. Az Archeológiai Értesítő szerkesztője Henszlmann Imre utasította a hírlapírókat, hogy tanúsítsanak több tiszteletet a közönség iránt és a komolyabb lapokban ne jelenjenek meg olyan hírek, melyek „csak kiskorúságunkat árulná el az ország határain túl...”¹⁶

Dr. Kovács Valéria



¹⁶ Archeológiai Értesítő XIV. évf. 176, 179. old.